

Titel: Anmærkninger over Drammens Oeconomiske Beskaffenhed og nu værende Handel. Skrevne i Kiøbenhavn 1771. Ved

Citation: "Anmærkninger over Drammens Oeconomiske Beskaffenhed og nu værende Handel. Skrevne i Kiøbenhavn 1771. Ved", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 11*, N. Møller, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_011-shoot-workid1_011_004.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 11

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Anmærkninger over Drammens Oeconomiske Beskaffenhed og

nu værende

Handel.

Skrevne i Kiøbenhavn 1771. ved

Christen Lohrmann,

Kiøbmand udi Bragernes.

Findes tilkiøbs hos Hr. Frid. Christian Pelt,

Universitets Boghandler paa Børsen.

Kiøbenhavn 1771.

Trykt hos Hof-Bogtrykker Nicolaus Møller.

2
3

Højædle og Velbaarne Herr Jens Bing Dons, Kongel. Majestets Justice-Raad, Professor Juris ved Kiøbenhavns Universitet, Vice-Præsident og Medlem udi Det Kongelige Danske Landhuusholdnings Selskab samt Medlem i det Norske Videnskabers Selskab.

4
5

Høigunstige Hr. Patron!

Hvad som gjør mig dristig at tilskrive Deres Velbaarenhed denne liden Afhandling, har sin Grund deri, at der nogle gange udi Landhuusholdnings Selskabets Samlinger, (hvorudi jeg har

6

nydet den Lykke som dets Corresponderende Medlem at være nærværende) blant andre vigtige Materier er bleven i handlet om de skjønne Norske Exporter og udgaaende Vahrer, da mange have yttret de Tanker, at den fornemste Aarsag til den Norske Handels Svækkelse, og Kiøbmændenes derved lidende Tab, ligger i de Udenlands befrygtende Uroligheder; men at der foruden denne, er endog andre skjulte Omstændigheder, som egentlig ere Aarsag til Skov Producternes Foringelse, og hinderlig udi de Handlendes Fordeel, bevises især af Drammens nu værende Handelsforfatning.

7

At Byen ellers i mange Ting har en særdeles Skiebne frem for andre Kiøbstæder, rører ikke saa meget den udgaaende Handel, som det dog i begge Dele kunde være det priselige Landhuusholdnings Selskabs Sag, at see visse gjørlige Ting understøttet med saadanne gode Indretninger og Forslage, som maatte befordre baade den almindelige Credit og Handelens Oplivelse, samt i Besynderlighed tiene at forekomme de Uordener, som for nærværende Tid haver indsneget sig i Drammens Kiøbstæds Handel, I den Henseende

recommenderer jeg dette Skrift Deres Velbaarenhed som Selskabets Vice-Præsident,

8

til nærmere Overveielse og Forestilling angaaende dets Indhold, og næst at have samme undergivet min Høigunstige Hr. Patrons Bevaagenhed, er jeg i øvrigt

Højædle og Velbaarne Herr Justice-Raads

Høigunstige Herr Patrons!

Kjøbenhavn,

den 14. Febr. 1771.

ydmuygste Tiener

C. Lohrmann.

9

Fortale. Dosse ringe Blade, som indeholde det mærkværdigste om Drammens Kjøbstæds Beskaffenhed og nu værende Handel, har mine ledige Timer, ved Nærværelsen her i Kjøbenhavn, givet mig Anledning at forfatte, og hermed for Publici Øine lade fremkomme, i Formodning samme skulde finde baade mine Landsmænds og Medborgeres Biefald, nemlig de Retsindiges.

10

At der hist og her udi samme Skrift forefalder Udtrykke som ere noget tydelige og ligefrem, haaber jeg enhver som kiender Forfatteren undskylder, ikke saa meget i Henseende til Mangel paa Studium, som mere fordi at Sandhed paa en mindre forstaaelig Maade ei vel kunde forklares.

Da nu dette har været mit Øiemeed ei fra denne Punkt at vige, saa kunde jeg heller ikke som patriotisk tænkende lægge Dølgmaal paa, hvad som angaaer det almindelige Beste, mindre udlade mig selv i de Ting hvor jeg taler om Pligternes Efterladelse, som altid maa indbegribes med, især hvad sine Steder om Byens Handel i Almindelighed er anført.

11

De som maatte tænke og ansee som en Skade, at denne min Afhandling ikke havde været udført af en mere anseelig og lærd Pen, og følgelig vil troe, den da i det mindste havde klinget bedre i høiere Øren og smagt des angennemmere? Dem maae jeg have den Ære at svare: Enhver skriver best i de Ting han har Kundskab og Erfarenhed om; den Indsigt jeg som Kjøbmand bør troes at besidde udi adskillige Handelsveie, og mit Ophold som Borger i en snees Aarstid paa det Sted, om hvis Handel jeg skriver, haaber jeg vil være Publikum hiemmel for, at jeg nogenledes indseer dette Sted og dets nu værende Handels Forhold, med hvad den var for 20. Aar siden.

12

Andre som vilde synes, denne Beskrivelse var ufoernøden og til ingen Nytte at lade i Trykken publicere; besvarer jeg: At dette Skrift kan da i det mindste veie op med andre deslige, der endskiønt mere lærde, handler enten om en hoben ligegyldige eller aldeles ubetydelige Ting, som ingen hverken kan have Gavn eller Nytte af at vide.

Om dette skal settes i Classe med disse, maae Læseren bedømme.

13

1.

Om Stedets Beliggenhed.

Udi Aggerhuus Stift i Norge, er beligende Bragernes paa den Nordre Side af Drammens Elv, Strømsøe og Tangen paa den Søndre Side, hvilke gjør tilsammen den Kjøbstad som især af de udenlandske med et Navn kaldes Drammen. Den er omtrent i Omkreds en Miil, og Elven som stiller Bragernes fra Strømsøe kan være et Bøsseskud breed.

Disse Byer har hver sine Kirker; Bragernes og Strømsøe udgjør et Sognekald,

14

men Tangens Kirke henhører som et Annex til Landet under Skougbøyg-Sogn.

Den verdslige Jurisdiction er adlet; thi Bragernes Bye ligger i alle Dele under Christiania Byes Magistrat. Derimod Strømsøe og Tangen har sin egen Byefoged, hvis Bytingsret hører under Tønsberg og Fridrichsstads Laugting a). Følgelig er udi Drammen tvende adskilte Borgerskaber, for saavidt Jurisdiction angaaer, men i øvrigt have de et felles Toldsted, eens Privilegier, en Handel og et Opland, hvis fornemmeste Vasdrage b) strekker

a) Hvoraf flyder, at naar Sager stal indstevnes fra Strømsøe til Laugtinget, (som er sex Miil) eller fra Vragernes til Christiania Raadstue, medgaaer lang Tid, Pengespilde og Besværlighed med Møde, saa og naar det ene Steds Indbyggere med det andet skal proeedere, udfordres der to Maaneders Vardsel.

b) Ved Vasdrage forstaaes Elveløbet, hvorudi Tømmeret fra Oplandene nedflydes, som sine Steder ved

15

sig i Nord og Nordvest 12. til 16. Miil op i Landet til Sigdahl, Hallingdahl og Ringerige, hvorfra de nedkommer og samlet rinder igiennem Byen, og omsider falder i Dramsfiorden; Deraf skulde fluttet, at en anseelig Handel maatte drives med alle slags Skov-Producter. I den Henseende er og Drammen en med de vigtigste Handelsstæder, ja med Trælast og Hollandske Bielker der største Toldsted i Norge.

Paa begge Sider af disse Steder er Byen omringet af høie Field og Steenklipper, hvorudi tildeels ere adskillige Mineralier. Det Jarlsberske Solo- og Blyehaltige Verk er paa en Distance af en fiendendeels Miil fra Strømsøe Siden beliggende.

Dem Verk som i sidste Tider har været underholdt ved Participantere, har ikke havt no-

Folkehielp maae stikkes og trekkes igiennem Hængslerne, og undertiden over Fossene, naar det indtreffer at samme i Mangel af Vand kan binde sig.

16

gen fordeelagtig Drift, og derfor nu af sig selv næsten er indstillet; men da man ikke kan vide hvad Rigdom i Naturen er forborgen, saa sluttet af det aabenbarede, som er seet, at Forsynet muelig kan have giemt til vores Efterkommere et langt større Liggendesæe, som denne Tid for os er skiult, og det ikke uden Grund maae bemerkes, at den aarlig fra Stedet udskibede Mængde Trælast, formodentlig med Tiden kunde ødelegge Landets beste Skove, og hvorefter Indbyggerne i den Circumserence omsider maae blive betagen denne deres eneste Nceringskilde. Sandelig Handelen i Drammen er nu paa saadan forkeert Fod, at fast ingen bedre Tanke kan haves.

Ellers hvad Drammens Beliggenhed angaaer, da ligger den i en frugtbar Egn, hvortil deels Indbyggerne selv have contribueret. Husene ere byggede langs ved Elven, hvor deres Søboder, Pakhuse, Lastepladser og Hauger eve saa got som under Indhægning eller Fortog af hvers

17

Vaaning c). Alt dette gjør dog ikke Gaderne uordentlige; men fornemmelig er der og ikke uden en Hovedgade paa hver Side af Byen, hvis Længde udgør næsten en halv Dansk Miil,

Til Byen er just intet henhørende Jordegods eller Herlighed, men Borgerne eie og selvbruge for det meste en halv Miil paa hver Kant om Byen beliggende Bøndergaarde, hvilke de have opdyrket og sadt i den Grad af Frugtbarhed, saa vel neppe nogen Jord i Rigerne kan lignedes med disses. Alt hvad man seer og forekommer Øiene er behagelig, og hvad som giver disse Egne den smukkeste Udsigt, er fra den Kant hvor Paradies-Bakken ligger trefiendendeel Miil

c) Landfaldøen, Bragerøen og Grønland, som ligge hver for sig ved Siderne af Byen, ere egentlig de vigtigste Tømmerpladser. Paa de tvende sidstbenedvnte Steder findes den største Deel af Saug-Eiernes Bord opstaplede.

18

fra Byen d). Navnet er ikke omsonst i Henseende til det angenemme Syn, hvis Lige ingen kan indbilde sig, naar det er paa den Tid alle Vexter staaer i sin Fryd. Af fremmede Reisende er det sagt: at Sandserne ere ligesom henrygt af Forundring, ved at betragte alle de Forskielligheder Naturen der i en Middelpunct fremviser; Man seer Forandringer af Høie, Flader, Bakker, Daler, Volde og Sletter, alle eens i Frugtbarhed og det uden Forskiel af Jord og Bierg, ja af Klipperne selv udskydes store og smaae Gran og Fyrretræer, utallige Bekke omringede med Pile og andre Træer, som Naturen har sat til Skygge for Fiskene; Springende Kilder, smukke Frugthauger, af Malerier skinnende Bygninger og Lystggarde, hvorfra Veie og Alleer gaaer til de hist og her omliggende Skove; ja der rareste er, at Byen

c) Paa Høiden af de saa kaldede Paradies-Bakker i Lier Præstegield, ligger det bekiendte Giellebech, hvor den beste Norske Marmor brydes, og hvis Eiere ere boende i, Kiøbenhavn.

19

med de paa Havnen og Strømmen liggende smaae og store Skibe fremstiller sig overalt fra Fiorden af og omliggende Høider, ikke som et virkelig Syn, men perspectivisk. Denne Bye regnes ellers for en af de sundeste Steder i Norge, endskiønt Varmen om Sommeren og Kulden om Vinteren kiendes merkeligere end nogen andensteds, hvilke begge Dele har sin Aarsag i de sig paa begge Sider langs med Byen strekkende Fielde.

Paa den Søndre Side ved Munden af Drams Fiorden, to Mile fra Byen, ligger det lidet Sted Swelwiig, som er Drammens Losningsplads om Vinteren, og hvor gierne Skibene have Vinterleie, i Henseende Drams Isen gemeenlig ikke aabnes førend April eller May Maaned, da disse Skibe imidlertid have som oftest vundet første Reise e).

e) Stedet er ellers bekiendt af den stærke Strøm, som har sit Slug fra Drams Fiorden, og uaget Vin-

20

Her maae jeg ei forbigaae, af melde den Skade ved Jordbrud som Bragernes ofte og gemeenlig aarlig i Tæleskydnings-Tiden f) er undergiven, i det Grunden til Bandet udfalder snart hist og snart andet Sted, saa at enhver er usikker paa sin Eiendom.

Forgangen Foraar nedsank pludseligen i Dybet en Husebygning og tvende Søboder med endeel derpaa liggende Korn og andre Bare, hvilken lige Tildragelse nogle gange for-

den kan blæse frisk, maae dog Skibene ofte om Sommeren der igiennem med Folkehielp træffes op til Swelwiig. Om Vinteren fiskes der skiønne Ræger. Borgerne finder undertiden Fornøielse i Kane at kiøre derud, for at dilectere sig med samme.

f) Ved Tæleskydning forstaaes lisløsning saaledes, at naar den frosne Jord opløses, bliver den sprøe og skyder lislvandet fra sig, ja den kan have den Magtsom i Danmark ei er bekiendt, at Huse, hvis Mure ej dybt nok er sat i Jorden, lattes derved og af sin Form fordreies, mange gange til stor Skade og Fortræd.

21

hen er skeed; Indvaanerne befrygte ikke uden Aarsag at Beskadigelsen i den Tilfælde vil forarme mange hvis Grund der paatreffer, og som meldt kunde paa samme uformodentlige Maade den største og betydeligste Deel af Byen staae i Fare, baade for Liv og Godsens Undergang, om derimod ikke i Tide blev søgt Raad og føiet de ret fornødne Anstalter.

Vel have de skadelidende Eiere selv maattet forebygge deres Land med anseelige Bekostninger; men man seer tildeels at Jordfald yttre sig endog paa samme Steder; Der ere derfor adskilte Meninger om, hvoraf denne Tilfælde har sin Oprindelse. De fleste tilskrive den stærke Strøm Skylden, men jeg holder for, at her ere andre mere rimelige Aarsager; Dersom den skulde være en Følge af Strømmen, maatte Skaden indfalde om Sommeren naar Strømmen er stærkest, men da har man ei bemærket det ringeste Udfald; tvertimod om Foraaret og Vinteren, da slige Hændelser indtreffe, er der i Elven ikke mindste Strøm; Derfor sluttet

22

retteligst, at det underjordiske Vand, som kommer fra det oven for Byen hængende Field, er egentlig den sande Aarsag; thi de smaae Bekke hvor igiennem Vandet skulde have Løb, ere nu ikke saa store eller flydende som de vare i gamle Dage, saa Vandet uden Tvivl maae gjøre andre Gange, efterdi man lettelig kan begribe at underjordisk Vand, især det som har Fald fra et høit Field, vil uaget alle Forebygninger søge Luft. Mon man ikke derfor burde være betænkt paa, først at udfinde Aarsagens Rigtighed, førend man i uvis Forsikring spilder Bekostninger med at indtømte og opfylde de udfaldne Tomter.

Et naturlig Saar læges jo ikke til nogen Bestandighed, saa længe det indvortes fra ei er bleven heelt, og den Bygning man fører op paa en Grund, som kan have visse Formodninger at være mange Favne under Jorden aaben og huul, er jo et ligesaa forgieves Foretagende.

23

For nu engang tilforladelig at faae beviist hvis Mening herom kunde være rigtigst, synes mig en nøie Undersøgelse var fornøden. Den skulde vel foretages af kyndige Mænd, men ikke saadanne som ved ar blive Udførere til er forgieves Arbeide, kunde vente sig uvisse Indkomster. Overalt er det beklagelig for hvem Ulykken treffer, og ei selv er i Stand at bøde paa sin Skade. Byens Indvaanere krympe sig som rimeligt kan være længere at gjøre Tilskud til det, som saa ofte kommer paa. Den Deel af Accisen som er tillagt Stedets

offentlige Indretningers Vedligeholdelse, er med det hele Indvaanerne betagen, og Mudder eller Havne Commissionen vil heller ikke række Hielp.

Jeg kan i sidste Henseende ikke finde mindste Billighed til denne Negtelse; thi baade er Mudder-Cassens Hovedstoel anseelig, har sin Kilde af Borgernes Handel, Havnen og Skibsløbet ere engang satte i Stand. Vedligeholdelsen skeer nu med maadelig Udgiwt, og de indkommende Mudderpenge formeres aarlig;

24

følgelig kan jeg ikke vide til hvad større nyttig Brug (ja for Mudder-Cassen selv) dets Capital skulde anvendes, end just i denne Begivenhed, allerhelst naar maatte sees hen til Fremtiden, og man vilde betragte de forventende Omstændigheder, hvad Fordeel kunde vel Mudder-Casse» have af denne Besparelse, saafremt engang noget større Jordbrud skulde paakomme, da vilde jo Skibsløbet som en Følge deraf blive aldeles tillukt. Mon da ti Aars Arbeide og lige saa mange Aars indkomne Penge, kunde oprette Tabet for begge Dele, ja hvad om Skaden kunde blive ulægelig baade for Byen og Handelen? Hvad Nytte kunde da de Commercerende have af Mudder-Cassen.

25

II.

Om Indbyggernes Mængde, Handel og Fabriker,

Drammens Bye er nu anseelig større og folkerigere end den var for 40. Aar siden, uagtet den udi værende Tid har været trende gange hiemsøgt med Ildebrand. Husene ere Træbygninger, i Tallet syv til otte Hundrede. De fleste to Etager høje, smukt malede og vel indrettede, og beboes af henved fem til sex Tusinde Mennesker, hvoraf kun omtrent fire Hundrede gjøre Borgernes Antal; De to Hundrede kan regnes for Kiøbmænd og Høkere, Resten af Byens Indvaanere ere Bordstablere, Bielkehuggere, Lastdragere og andre Arbeidsfolk, som alle kaldes Strandsiddere, og af Udskebningen og den store Fart have deres Levebrød, i det øvrige ere nogle Skippere, Skibsfolk og endeel indroullerede Matroser i Byen boende, men Soldater eller Gvarnison er Byen frie for; den har for dets Befrielse i

26

mange Aar betalt en anseelig Brakkeskat, som nu er opævet, og endskiønt Borgerne i visse Maader kunde have Fordeel ved Indkvartering, saa har de rettelig taget under Betragtning, at Arbeidsstanden som Medlemmer af det Hele, og i saa Maade fra Byen uadskillende, vilde derved udi dens Fortjenester indskrenkes, og følgelig kunde blive Borgerne selv til ligesaa stor Byrde, naar betænkes, at des flere Fattige maatte nødvendig blive lagt paa Byen, hvilket vist havde skeet, naar hine skulde opæde dissers Brød og Fortjenester.

I hele Byen er ingen Rangs-Personer, undtagen Byefogden paa Bragernes, som har Character af Ober-Auditeur, og Kongens Tolder, som er Capitain. De fornemmeste Byens Bestillingsmænd ere ellers Stads-Capitainerne og begge Brand-Inspecteurerne, samt de sex deputerede Borgere paa Bragernes. Der ere endnu nogle Levninger tilbage af den gammel dags Enfoldighed, men med den gamle gode Troeskyldighed og indbyrdes Forstaaelse, er

27

det der omtrent ligesom paa andre Steder beskaffen, dog Kiøbmændene til Roes maae siges, at sjelden indfalde Falliter og Opbuder, alle deslige Fallissements som af Debitor selv erklæres, ansees ikke for ærlige og mindre for undskyldelige. Den tilgivende Maade, som almindelig man synes i Banquerotter burde have Sted, er det som kaldes: At gaee til Agters, og dem ere nu paa en Tid af fem til sex Aar mange (desverre) kommet i aftagende Tilstand,

Herfra vil jeg vende mig til Handelen. Den fornemmeste og eneste og hvoraf al øvrig Brug og Næringsmaade har sin Oprindelse, er Skov-Producternes aarlige Udskebning, disse bestaaer egentlig af Engelske Bord og Hollandske Bielker, de første kan kaldes Landets fabriquerede Træ-Producter, og ere Gran og Fyrre Bord og Planker, fra ti til fjorten Fods Længde; Ordinaire enkelte Bord skaaren en og en halv Tomme tyk, og Planker, som kaldes dobbelte to til tre Tommer, sorteres desuden

28

under Navn, saasom: Gode, Last, Vrag og Vragsvrag g).

Det er unægtelig, at jo denne Handel er for Landet den fordeeltigste, men da den ligesom er forpagtet udi faae visse Familiers Hænder, og forplantes fra Slægt til Slægt, saa er det vanskeligt for andre at komme til at eie Saugbrug, og følgelig kan heller ikke blive Bordhandlere.

Derimod Bielke og Tømmerlast Handling, er fælles for alle, men af saadan ulige Beskaffenhed i Ligning med den forrige, at den har gjort mange af Drammens Bielkehandlere forarmet og kun faa Formuende; men endskiønt den har været skadelig for de Handlende, saa har dog

g) Vrag og Vragsvragbord er gemeenlig Dansk Gadning, de andre Sorter bliver alle efter deres Længde og Tykkelse reduceret til 10. Fods 1 1/2 Tomme, hvorefter og Forskjellen i Priserne reguleres.

29

Bønderne derved, i de fremfarende Tider havt desto større Fordeel, og ere blevne velholdne Mænd, i stæden for de Bønder der ei har været tilladt at hugge andet end Saugtømmer, har knap havt udkomme. Paa den ene Kant er Rigdom krøbet ind til Saug-Eiere og Bordhandlere, som ved Samdrægtighed have vedligeholdt deres Fordele, og paa den anden Kant kan siges at Pengene (endskiønt til de Udenlandske største Fordeel og Landets virkelige Tab) formedelst Bielkehandlernes Utidighed ere udtrukne fra Kiøbmandens Casse til Bondens Taske. Overalt er det beklagelig, at see aarlig fra saadant Sted som Drammen, hvor den beste og skiønneste Bielkelast udskibes, og især Gran h), hvis

h) Al Trælast som fra Drammen udskibes er Fyr og Gran, men sidstbemelte Sort er mest begierlig af Hollænderne, i Henseende den til Paneel og laquer Arbeide er tienligst; saa og siges, at Granbielkerne ere befundne at have den Egenskab i hollandsk Jord at være frie for Orm (som ellers

30

Lige ingen Steds enten i indvortes Godhed eller Mængde kan bekommes, og for Hollænderen er uundværlige, skal saaledes saa got som gives dem for intet, eller ringe Priis, hvilket gjerne skeer ved Befragtninger af Hollændernes egne Skibe, der i Henseende til deres bedre Indretning er tienligere paa de Hollandske Kyster, end de Norskes i).

Henseer man til denne Udskibnings Storhed, skulde man tænke at Kiøbmændene maatte have uhørlige Fortjenester, og hvad meer rimelig kan sluttes, end at aarlig henved 30. store Hollandske Fløitskibe, ligesaa mange og flere Coffer og Smakke-Ladninger, af kostbar Bielkelast fra 18.

Fyrtræe er undergIVEN) efterdi Hollænderne forbruger en Mængde deraf til deres Pæleværkers Vedligeholdelse.

i) Man kan altsaa sige: Den Fortjeneste som Publicum skulde have ved Fragt af egne Skibe, gaaer tilligemed Tabet paa Træelasten i Hollændernes Lomme.

31

til 36. Fods Maal, maatte jo indbringe Stædet anseelige Capitaler k), men naar Fragt med Kaplaken er betalt, og siden fratrækkes de Hollandske Commissionairers Regning, de mange anførte Omkostninger, saasom: Auctions-Salario, dobbelt Mæglers Courtage, Provision Licente, Flotterløn, Lagter og Skøitefragt, Arbeidsløn, Oppasserløn, de Hollandske Lodspenge, Tælpeng, Plukpeng, øvrige Bekkens Port og smaae Udgifter med flere, bliver der tilsidst lidet og mange gange næsten intet tilbage for Bielkernes første Indkiøb, ja Træelast-Tolden og de Norske Udgifter gaae undertiden i løbet

k) Ved Maalbielker forstaaes i Kiøb og Sal, naar de holder 11. hollandske Tommer i Diameter, en Fod fra Toppen, og Undermaal som falder af Toppene al i det mindste holde 9. Tommer. Undermaal er altsaa 1/2 Priis imod Maal. Derimod Maal-Saugtømmer maa holde 12. Danske Tommer i Toppen, under 12. til 11. Tommer regnes 2. St. for en, under 11. til 10. Tommer 4. Stokker for en Maalstok, men under 10. Tommer, kan ei tiene til. Saugtømmer.

32

med, Aarsagerne hertil kan angives: Den paa en Tid umaadelige Sommerhugst, de Norske Kiøbmands Yppighed i den Handelsvei, og naar hertil kommer endeels Trang, Uenighed i at holde Priis, med flere Aarsager, blottes vi fra alle Fordele, baade Vexel-Lage og Provision, og saaledes overgives til Hollændernes Finhed, der udi Handelskunst og Kræfter er os forvoxne

De veed derfor faa snildelig at omgaae os; thi naar de først ved Correspondence faaer udforsket Kiøbmændenes Tilstand, og hvad Beholdning Bielker der aarlig kan vare Tilfalds, bringer De Bielkehandlerne i Forlegenhed med at holde deres Accorder tilbage, saasom dem er bekiendt, at saasart fast Kiøb feiler, maa Kiøbmændene strax resolve til Befragtning. Jeg kan altsaa ikke over Bielkehandlingen i Drammen gjøre anden Slutning, end denne Handel drives mere som af en Slags Animofité end af Nødvendighed l).

l) Andre Kiøbstæders Bielkehandling, er dog ikke aldeles saa Fatal som i Drammen; thi ved det der ei

33

Det vil vel synes vanskelig at faae Bugt med en saa strunk Nation, og mene at Hollænderne kunde finde andre Udveie end just fra Norge at afhente sine Bielker, men det er og bliver en unægtelig Sandhed, at Hollænderen umuelig kan undvære den Norske Bielkelast; thi om de fik en Ladning Bielker i Østersøen for slet intet; saa vilde dog alene Fragten derpaa komme Hollænderen saa meget høiere, som en lige Ladning Norske Bielker kunde kjøbes for, derer

nogenstæds saa mange Bielkehandlere, faaer Bonden ikke saa meget for deres Last, (som dog er Skade for Landet) dernæst resolverer de ikke til Befragtninger uden af Fonødenhed, Hollænderne omsider nødes at give sig i Accord med dem, og endelig betinger Bielkehandleren sig Hollændernes Vexler, for 6. a. 8. pro Cento ringere Lage end i Drammen; Derimod Dramens Kiøbmænd tilstaaer Hollænderne den Fordeel som ved Vexelen burde vindes, og lader sig nøie med, at de som af Naade kan blive skilt ved deres Bielker, endskiønt med Tab.

34

for er og alletider Fragterne paa Østersøen mest dobbelt end de er paa Norge, og Fragten fra Norge til Holland er næsten saa meget som Ladningens Beløb.

Uagtet den mængde Bielkelast som nu i nogle Aar har været udskipet fra Norge, foruden hvad Hollænderne kan bekomme kjøbt i Østersøen, seer vi dog at alt forbruges af Hollænderne, og var sidstafvigte Sommer Mangel paa Bielker i Holland, endskiønt Priserne ikke kunde stige det ringeste, hvoraf kommer det? Ei af andet, end at de Hollandske Commissionairer ere altid vis paa den Norske Last bliver dem sendt til Forhandling i Bekkenet m).

m) Bekkenet er en Slags offentlig Forhandling, som baade har Auctions og Licitations Natur, der gaaer saaledes til: Bielkerne ere forhen ved Udlosningen lagt i smaae Flaader af 30. 40. eller høist 42. Stykker i hvert Nummer. Disse Nummere eller Flaader bliver en efter anden af

35

Hollænderne som altsaa faaer almindelig gode Fragter, Commissionairen sin Provision, med hvad Sportler derved aflægges til den Hollandske Stat, som gaaer paa Norsk Conto, bekymre sig i saa Fald lidet for Resten, hvor stor Provenuen bliver for de Norske Kiøb-

Auctions-Mesteren opraabt til en høi Priis, hvor, paa han selv gjør det ene Underbud efter det andet, indtil nogen af Liebhaberne raaber Myn, (det vil sige mit Bud) bliver der strax til ham udkastet eller tilbragt 1 1/2 Gylden Styk, som kaldes Plukpenge, (Navnet er rigtig) derved bliver han ligesom fæstet til sit Bud, men vil da nogle andre Liebhabere have det Nummer, saa maae de gjøre Overbud; thi ellers maa den første, som har faaet Plukpengene, staae fast for Kiøbet, undertiden skeer det, at den som faaer Plukpengene, ikke bliver Eier af en Bielke, men andre, som byder mere, faaer dem, og den som gjorde første Bud beholder sine Plukpenge. Denne Maade at auctionere paa, forrettes med saadan ubegribelig Hurtighed, at jeg selv med mit Uhr har confereret, at paa 5. Min. var forhandlet 8te Nummere, det ene efter det andet.

36

mænd, naar den alene kan blive tilstrækkelig for deres Fragt og Omkostninger, og mange Gange er det knap nok.

Hvorledes nu denne Handels Uorden best kunde hemmes, iden Henseende, at de Hollandske maatte nødes til at kjøbe selv deres Bielker i Norge, og betale dem saaledes, at Borger og Bonde derved kunde have udkomme. Ingen maae

dog tænke, at jeg mener Skovhugsten skulde indskrænkes? Nei, (ikke uden for saavidt Sommerhugst betreffen); thi ellers kunde Lægemedlerne blive værre end Sygdommen selv, efterdi Skovproducterne i Norge, er den eneste Kilde, hvoraf alle Stænder har Ophold. Det var let at begribe: at i saa fald vilde Seiglfarten blive ringe, Arbeidsmanden faae mindre Fortieneste og gøres et Skaar udi den almindelige Næringsmaade, saasom: Bondens Drift og Kiørseler hvoraf tyve Gange flere Mennesker paa Landet end i Kiøbstæderne derved har

sit Levebrød, samt Kongens Casse vilde mærkelig finde Savn i Laste-Tolden. Men mon

37

derfore ikke kunde udfindes et andet Middel til Skovproducternes høiere Udbringelse; Jeg tænker det var gjørlig, uden at anstøde det mindste imod de forbenævnte Dele, eller i nogen Maade enten at svække Landets Credit, eller at standse Handelen i sit sædvanlige Løb; Til den Ende har jeg og paa behørig høie Steder afgivet mit allerunderdanigste Forslag, som hver retsindig Medborger burde ønske fremmet, og ikke saa meget forsvare private Absigter, som at have for Øie Statens og Efterkommernes Vel.

Den tredie Slags Trærlast-Handel, er med Lægter, Birkebrænde, og Dansk smaae Laste-Handling; den er, endskiønt af Vigtighed ubetydelig, saa dog mere sikker og fordeelagtigere end den Hollandske, efterdi ikke gierne af den Last udskibes noget paa Speculation, men selges efter beste Accord til de handlende Skippere; Vel gaaer det til ligesom ved Licitation, at hvem som giver best Kiøb har fortrinet. Maaskee samme Beskaffenhed kan det og have paa flere Stæder, men i saa fald sælges dog,

38

om ikke med Fordel, saa heller ikke med Tab.

Herefter kommer Krambohandlerne, hvoraf er en Mængde i Drammen, og siden ingen kan have Levebrød ved nogen vis Handel, saa handles med alle Ting i Flæng, alt ligesom enhver kan have Evne og Adgang at udbrede sin Handel, des formedelst gaaer det til i Handelen, som med Fiskene, hvor de store søge at opsluge de smaae.

Af Fabriquer er ingen mærkværdig i Drammen, undtagen den berømte Reberbane, hvor der forfærdiges de største Anker-Touge, Pertliner og andre Tougværker; Dernæst de i Byen varende 10. Tobaksspinderier, hvilke nu i denne Tid ei synderlig giver Fabriquerne anden Fordeel, end at et par hundre fattige Strandsider Børn kan derved have Ophold.

Et privilegeret Pibe-Fabriquer og et stort Teglbranderie har tilforn været i Byen, begge

39

ere indstillet formedelst Hollandske Piber og Tagsteens frie Indførsel; Det første er vel endnu i nogen Drift, men det sidste er aldeles nedlagt. Der ere ellers adskillige Teglbrænderier overalt i Nærværelsen paa Landet.

Ellers er i Byen fornyelig opbygget en fuldkommen Malt-Kølle, hvor deels gøres ligesaa got Malt som det Engelske; nok 2de Gryn Maschiner efter Hollandsk Model, som drives ved Flomvand, samt fire privilegerede Malt-Møller, som trækkes af Heste; Men den øvrige Maling forrettes ved Bønderne som Eiere af Krogstad Møller n) en Miil fra Byen, hvor Godset ved dem fra og til Møllen henføres, og Maalingen saaledes maa ankomme (bone fide) paa Møllernes egen ærlige Behandling.

n) Ved Krogstad Elven i Eger Præstegield er beliggende Møllenhoffs Olie-Mølle og Sæbe-Syderie, tilhører Eierne Hr. James Collet i Christiania, ligesaa en nye anlagt Spiger-Hammer, tilhører Proc. Fieldbierg paa Vragernes.

40

Tilførselen af Kornvahre, som føres fra Danmark og sine Tider fra Øster-Søen, er af alle Norske Kiøbstæder næst Bergen den største; Jeg erindrer, at i Aaret 1765. var ved Drammens Toldbod angiven alene af den Artikel Rug over 75000. Tønder. Kongsberg og de i Nærheden beliggende mange Jernværker og Glashytter o), som have Oplag og holde Commissionaires i Drammen, ere Aarsag til at Farten derpaa er saa anseelig stor, men Byens Borgeres egen Kornhandel kan ingenstæds være mere indskrænket; thi Bondens frie Indkiøb af Korn paa Fartøierne, og Skade som af Kongsbergs Indbyggere tilføies i denne Handels-Vei, forvolde, at Kornvahre (uden i Trangs Tilfælde) ei med nogen Fordeel kan afsættes; nærmere herom forklares til Slutning.

o) Hougsunds eller den saa kaldede Nøste Tangens Crystal Glas-Hytte, er to Miil fra Byen. De nærmeste Jern-Værker som afsender deres Jern og Kakelovner til Drammen, ere Bærum og Dikkemark for endeel, men egentlig Hassel, Eydsfoss og Sognedals Jernværks Producter udskibes alle der fra.

41

Af Forestaaende erfares, at Drammens Skibsfart er ikke ringe; thi foruden sexten til atten drægtige Byen tilhørende Skibe, hvormed de meste besegler Engelske Farvande, aflades der aarlig en Mængde Arendals Tremastede Skibe, hvilke sidste nu gaae paa Fragt, deels for Engelsk og deels for Norsk Regning. Hertil komme de benævnte Hollandske og Danske med Korn, som almindelig til Hiemreisen lade med Træevarer, Jern, Kakkelovne, Glas, Commen og Tiære. Vesterlandske, p) og andre som baglastet gaae fra Stedet, beregnes i alt henved fire Hundrede Nummere og derover.

p) Smaae Vesterlandske Skuder, som fører til Stedet Bergens Sild og andre Fiskevarer, kan aarlig regnes til nogle og tyve Stykker,

42

Om Indbyggernes øvrige Levemaade som tilveiebringes ved Oeconomie og Jorddyrkning.

Efter næst foregaaende Beskrivelse skulde tænkes, at Handelen i Drammen var af den Beskaffenhed, at den maatte ødelegge hver anden Mand, i Betragtning der ikke vindes noget ved de reelle Handlinger; Det er sandt, det maatte og skee dersom ikke de Gamle havde tillagt sig det, de nu kan have at tære paa. De unge Begyndere især de som intet har i Vente) skal nu efter denne Tids Handels-Forfatning ikke engang drømme om Fortienester, mindre haabe at legge sig noget til Beste, kunde de alene forlange Livets nødtørftige Ophold, til Tidernes ønskeligere Forandring, var der vel stræbt disse Tider, imidlertid er Vindskibelighed og fornuftig Huusholding, som disse Borgere besidder, Fortrin frem for mange andre,

43

egentlig det, hvormed Indbyggernes Tilstand nogenledes vedligeholdes. Et sandt Ordsprog har her Sted: At hvad som er spart er fortjent; Saa endskiønt der ingen Bye er, hvor Levnedsmidler ere dyrere end i Drammen, da der desuden intet Axeltorv haves, saa dog mangle Indbyggerne intet af de fornødne Ting (at sige de der har noget at købe for). De fleste af Borgerne deels eie og deels have under Forpagtning Jordegods af hele og mindre Gaardsparter, hvoraf de kan føde Qvæg og andre smaae Creature, og kan altsaa næsten altid have det fornødne til Huusholdingen. Ved den upaatalte fælles frie, Jagt og Fiske-Rettighed, kan de og undertiden have Fuglevilt og Fisk, endskiønt deraf er ingen Overflødighed. De Fornemmeste have derfor Parker i deres Haver, og holde Fiskekummer under deres Sæboeder, for i Hast at have noget at gribe til, men færsk Lax er det eneste som om Sommeren haves daglig af q).

q) Overalt i Dramsfiorden fiskes Laxen med Baand: garn det fornemmeste Fiskerie ligger til Herre-

44

Frugt og Urtehaber ligge til hvert Huus, og Kartoffelplantningen r) er der og nu bleven bekiendt. Deres Jorddyrkelses Maade fortiener at anføres, de have ved Arbeide, møisomme lig Flid og anseelig Bekostning gjort al Jord næsten lige frugtbar, og det i den Grad, at giødsket Jord kan frembringe sexten til tyve fold. Den mest brugelige Sæd i nye optagen Jord er egentlig den saa kaldet Polske Havre, og i Møgland er Hvede sidste Sæd, undertiden med

gaarden Gulloug, hvis Eiere er nu Herr Cammer-Raad Bache. Ellers er ved Hougsund og Hellefos to Miil op i Landet, et bekiendt fordeelagtig Laxefiskerie.

r) Det var at ønske, Bønderne til Fields kunde blive underrettede og faae Begreb om Patatos og Kartofflers Brug og Nytte, de skulde lige saa vel som Kiøbstædmanden indsee den store Fordeel de give, da de ved Forsøg ere befundne til alle Ting tienlige, naar Maaden først er bekiendt, og da vilde det især udi indfaldne dyre Kornaar være for Landmanden anden Brødføde end Barkemeel, som ofte maae gribes til.

45

Rug undersat; Hveden falder blank og god, som den Engelske, der dog ei oftere saaes end et Aar, hvorefter Jorden gienlægges til Græsland, hvilket de finder allerstørste Regning ved; thi som baade Jorden holdes længere i Magt og Indhøstnings Omkostning mindre, er og Høet stedse i høi Priis, hvoraf om Vinteren nogle Tusende Læs sælges til Bønder, som har Kiørseler for Kongsberg Verk og Leverandører s); og endskiønt Kiøbsteds Jord nu i Prisen er stegen til fire gange høiere end den var for en Snees Aar siden, saa dog giver Jordebruget stedse sine Eiere gode Renter. De i Nærheden boende Bønder have iagttager denne Regel, og nu ikke eller bekymre sig saa meget om Kornsaed (hvilke de desuden kan faae kiøbt) som om Græsland, der indbringer dem mange flere Fordele, t)

Hver s) Kongsberg ligger i Vest fire smaae Mile fra Drammen, hvor Transporten af deres Vahre kan skee til Baads de første to Miil til Vestfossen, og derfra over Land de øvrige to Miil. t) De ypperligste Fordele haves af den Jord som giver det fedeste Græs, thi da Creaturene derved best tri-

46

Hver Høst ved Mikkelsdags-Tider kommer til Byen fra Hallingdal, Walders og andre Bøygder mange tusende Stykker Slagte-Qvæg, som Indbyggerne maae forsyne sig med til det hele Aars Fornødenhed; Ligesaa tilføres om Vinteren fra disse Bøygder (foruden hvad ved Skibsfarten om Sommeren indbringes) alle flags Fedevahre i Overflødighed; men den Uorden møder derved, at Bonden med sine Vahre ligger uden for Byen i Fierdingen kaldet, og ikke som paa andre Steder holder paa Torvet: Indvaanerne maae derfor selv reise

ves, yder de og desmere, hvilke dog ikke saavidt mig bekiendt, iagttages i Danmark, hvor der haves mere Hensigt til Kornsaed, den de tager saa længe Jorden kan give. Det Græsland, som siden af den til Hvile henlagde og overdrevne Jord, omsider fremkommer, maa vel som en naturlig Følge være liden Kraft udi. Om ikke samme muelig kan vare Aarsag til Qvægsygens første Oprindelse i Danmark; Hvilken Materie er udi en aparte Afhandling fra mig indstillet til det Kongelig Danske Landhuusholdings Selskabs Betænkning.

47

ud, for at købe det behøvende, hvilket giver Anledning som oftest til Consumptions Svig, og naar Bonden seer Leilighed, vover han selv ved Nattetider at indpracticere sine Vahre. Forpagtnings-Societetet tilføies derved betydeligt Tab, og har samme ei derudi kundet erholde nogen Forandring, fordi bemeldte Sted hvor Bonden med sine Vahre har Tilhold, er beliggende under Jarlsbergs Grevskabs Jurisdiction.

Det meste som Bonden igjen tilkiøber sig, er Tobak, Jern og Salt, af hvilken sidste Post Bonden behøver aarlig en Mængde til deres Qvæg u), er og det eneste af alle udenlandske Vahrer, hvori Kongsbergs Leverandeurer, formedelst den besværlige Transport, ikke kan underselge Drammens Kiøbmænd.

u) Efter Landets Brug er Qvæget vant til Salt, som gemeenlig maae gives tvende gange om Dagen, hvert Hoved en halv Haand fuld, uden hvilket det ikke ret vel vil trives.

48

Hvad Fruentimmerne angaaer, da ere de Fornemmeste med de Ringeste i Huusgierning vindskibelige, og foruden at de bestyrer Urtegaardsmands-Bruget, virker de selv alt hvad daglig slides, og kappes med hverandre, hvem som i sin Tid kan have forfærdiget de største Kistebonker af Dreiel, Lærreder og alle slags Bomuldstøier. I deres Klædedragt ere de endskiønt kostbare, dog tarvelige, og i Mad Tillavning ere de vel godgjørende, men tildeels noget yppige.

I øvrigt har Byen engang om Aaret et offentlig tre Dages Kramvarer-Market, som alletider er fastsat sidst i Martii Maaned; men da denne Tid indtreffer i Førefaldet, da Landeveiene ere næsten bare, og Isen usikker at kiøre paa, kan ingen langfarende have Nytte deraf, enten Sælgere eller Kiøbere, og derfor seer man heller ikke andre end Marquetenter-Boder, Conditere og nogle Nyrnbergere med Dukketøi

49

Dersom Christiania, Kongsberg og Bragernes Markeder vare flyttede tre Uger længere frem, end de pleier at være, vilde saadan Forandring, uden Fornærmelse for de tvende første Stæder, blive en ulige større Nytte for det sidste; eller og, dersom Bragernes ordinaire Marketstid indfaldt medio Januarii vilde Byen og dermed være bedre tient end nu. Ikke desmindre holder dog Borgerskabet disse tre Marketsdage høitidelige, hvor de under Gevæhr og Fahne i fuld Optog, med Feltmusik efter Takten, paraderer igiennem Bragernes Gade; hvilket lokker de i Nærheden boende Bønderfolk til Byen; hvem kan da vel andet tænke end Markedet maae være ypperligt? naar overalt sees saa mange glade Ansigter.

50

IV.

Om Borgernes Eiendomlige Herligheder, Toldforpagtning, Oplag og Privilegier.

Byens Borgere har i forrige Tider hver udi sin Handel været mest jevne Folk. De mest Formuende ere nu Bordhandlerne, som eie Saug-Brug og, dertil andre eiendomlige Herligheder, overalt i Oplandet og Vasdraget w). De fleste Skibe som i Byen ere hiemmhørende eies og af dem. Til det Forskud de maae giøre Bonden og deres mange Brugsfolk, udfordres en anseelig Capital, derfor trykker den nu værende

w) Vasdraget er forklaret før, disse derudi beliggende Sauger, har alle et vist Quantum aarlig Bord, som dem er tilladt at skiere, hvoraf nogle for en Deel er fastsat Tiende, andre for det hele, men af den øvrige Deel som ei er fastsat, svares Tienden af ved Udskebningen.

51

Pengemangel dem med andre Handlende saa Meget mere, som Landets Exporters ufordeelagtige Udbringende have indflydelse til alle de øvrige Stænder. Af Saug-Eiere er altsaa kun i Drammen fem til sex Mænd eller Contoirer, hvis Rigdom egentlig ikke kan taxeres, saasom deres Midler almindelig bliver forplantet paa Efterkommerne, og ved Samfrender skiftes de faste Eiendomme Børnene imellem, og omendskiønt de ere umyndige, vedligeholdes dog Saugbruget og dets Herligheder x) indtil de selv kan antage samme.

x) Foruden Bøndergaarder, ved nogle Saugbruger tilliggende Skove, Laxefiskerier, som endeel kan eie, tilhører Saugbrugerne fælles Herlighed over Qværkhængselet, det er den største Lænsø, som findes i Vasdraget to og en halv Miil fra Byen, og hvorpaa mange Tusende Tylter Saugtømmer og Hollandske Bielter samles. Det har vel indtruffet i stærk Flommetid, at Hængselet er sprungen og Tømmeret gaaen ud til Dramsfiorden, hvor det med stor Tab og Mistelse er bleven eftersøgt, og igjen bekostet opbragt til Saugerne.

52

Af de øvrige Kiøbmænd ere de ældste, som har været til i den Gyldne Tid førend Toldforpagtningen blev, mest formuende; At de yngre Kiøbmænd nu ikke kan komme saa til Kræfter, som forhen, er dog ikke

Toldforpagtningen Skyld i alene, men den egentlige Aarsag er viist, og i øvrigt kan tilskrives Vahrenes og Handlernes Mængde og den mindre Aftræk end i forrige Tider; thi ihvorvel Bonden nu behøver flere uforholdne Ting end i gamle Dage, saa kjøbes de dog ei altid directe hos Kjøbmændene, og Kongsberg som fordem tog alle sine Vahre i Drammen, forskriver nu selv udenlands fra ved deres Leverandeurer.

De mindre Kjøbmænd, som kaldes Høkere, har tilforn levet vel, nu da Bonden selv holder Handel og Næringsbrug, saa faaer de slide sig igiennem som de kan, den beste Fordeel have de paa det Brændeviin Bonden selv brænder, og igjen sælger til dem.

53

Haandverksfolket efter deres Stand, er af alle mindst aflagde; Grund hertil kan jeg ingen anden give, end at de som have Penge, have tillige det daarlige Principium, ei at ville lade deres Børn lære Haandverk, og derfor kan og aldrig Haandverkerne bringes til Fuldkommenhed, og blive drevne som det sig bør, ja Arbeidsmanden har større Fortienester, og kunde den største Deel næsten leve lige saa vel, i øvrigt har for der meste (uden nu paa nogle Aar) hver Mand eiet sit Huus, og til yderste Nip vedligeholdet samme med en slags Omhyggelighed, men i denne Tid ere mange Gaarder tilkiøbs, hvortil ei haves Kjøbere, thi intet imellem Hænderne, og endskiønt man havde, er paa ingen Handling at fortjene, kan Husene altsaa ikke føde dens Eiere.

Kjøbmændene i Drammen har ellers tre Aars Oplagsfrihed paa Fransk Brændeviin og Viin, hvoraf noget aarlig til England udskibes, men siden Stedet er beliggende for langt ind i Landet, har det ikke den Handel med

54

Sverrig som Christiania, Fridrichshald og andre Oplagsstæder.

Ellers har Drammen sine særdeles Privilegier, der nu formedelst Bondens frie Opkiøb paa Korn af Fartøjerne meget ere svækkede foruden hvad Borgerne selv imellem skeer. Privilegierne tilholder blant andet, at hvis nogen haves Mistanke til, at handle med fremmede Nederlaugsvahre og for andres Regning, eller for anden Mishandling, da maae i saadan Tilfælde Beskyldningen fralegges med Eed, uden at den Beskyldte derfor kan kræve nogen Erstatning.

Disse Privilegier ere Stedet blevne forundte i sidste Krig, i Betragtning af Borgernes udviste Troeskab og Kierlighed for Landet, med at sorpslægge den Norske Armee om Vinteren, da Svensken første gang uformodentlig faldt ind i Landet, og paa ingen Magaziners Oprettelse var bleven tænkt.

55

Videre har Byen ingen Herligheder og paa publicque Stiftelser er den meget fattig, den eneste gode Indretning kan siges, er den for nylig af Borgerne frivillige Gave til tvende Fattigskolers Oprettelse, hvoraf alle fattige Børn have frie Skolegang, og de mest trængende Klæder, til de blive tolv Aar gamle. Hospitaler eller Pleiehuse for Fattige ere der ingen; Forfædrene ere maaske ei paa den rette Maade derom blevne erindrede, og i de sildere Sider have alle gode Gierninger faaet Navn af Fordomme, og saaledes (som ilde er) komne af Moden.

Bragernes Bye er ellers tillagt Accisen af de Vahre som paa den Side losses (Strømsves Accise tilhører Kongen). Samme Accise som render aarlig hen imod To Tusende Rigsdaler, skulde vel i Følge Told-Rullens 27. Cap. 7. Art. anvendes til Magistratens og Byefogdens Løn, Broer og Havnens Vedligeholdelse, og noget til Fattiges Beste; Men Christiania Høi- og Velvise Magistrat siger:

56

At de i den Fald er og Magistrat over Bragernes, i andre Maader har hverken Byen eller Bragernes deputerede sex Borgere nogen Beskyttelse, ja de Umyndiges Skiebne, de Fattiges Forpflægning og andre Foranstaltninger, kan ansees paa dette Sted, som i Forhold af en langt fraværende Magistrat y). Der er vel som oftest forestillet og gjort Forsøg paa, at erholde egen Magistrat, men til denne Tid ei været gjørlig at faae udvirket.

Den indkommende Told og Consumption er forenet under det Aggerhusiske Toldforpagtnings Societet, hvor dette Steds Kjøbmænd og ere interesseret for syv Hundrede otte og Halvfiersindstyve Kuxer eller Lodder z). Af Directionen i Christiania

y) Christiania ligger i Øster fra Bragernes, regnes over Land kun for fire Mile, men til Vands er der ni Mile.

z) Forpagtningen er inddeelt udi tre Tusende Lodder, som ere fordeelte paa samtlige Stiftets Kjøbstæder, men i Forhold med Fortoldningen kunde Drammens Kjøbmænd meritere flere Lodder.

57

stiania beskikkes (i Følge Conventionen) Tolder og øvrige Betientere, ligesom paa andre Steder; Men Kongens Tolder og Visiteurer have alene med udgaaende Trælast Told og Tiende at bestille.

Trælast-Tolden erlægges efter Maalebrev af Skibsrummenes Trælast Læsters Drægighed, og kan derudi ikke tilføies de Konglige Intrader nogen Afgang, men Trælast-Tienden, som ved Angivelser skeer efter Tal, hvor Sortementerne som skibes, ere enten fastsadt eller svares efter Værdie Tiende af, har det sig en langt anden Beskaffenhed.

Trælast-Tienden er altsaa it Aggerhuus Stift ingen Tid bleven forpagtet, ihvorvel det høilovlige General Told- og Rente-Cammer-Collegio for en syv til otte Aars Tid siden, gjorde Trælast Handlerne Forslag derom, men Vanskeligheden som den Tid kunde hindre dette Forslags videre Fremgang, maa jeg lade mig være ubevidst; Kongens Cassa vilde dog nu uden Tvivl vundet anseelig derved, om det havde kommet dertil.

58

Billigheden selv tilsiger hver som kan tænke rigtig og har en patriotisk Hensigt til Landets og Kongens Vel, at naar Landsherrens Rettigheder i den Fald bleve ubeskaarne, kunde de fattige Undersaattere vente sig nogen Lettelse udi andre extraordinaire Paalægge, som ellers maae være fornødne; Mon det var mere urimeligt rigtigt at erlægge Tienden, end Consumption af Levnesmidler, thi disse fortæres og bliver et virkeligt Tab for Yderen, da derimod Tienden svares af de Producter som udskibes af Landet, og hvorpaa sluttelig skulde have Fortieneste; I saa Fald betales den af de Udenlandskes Penge, og ikke af Undersaatternes; Ja Besvigelse udi den indkomne Told og Consumption kunde saa at sige være mere undskyldelig, efterdi hvad derved Kongen taber, bliver hos hans Undersaatter, men at forringe Regentens Indkomster paa de Vahre som Fremmede behøve, holder jeg for, er et dobbelt Bedragerie, da derved stieles Landets Penge, og gives bort til de Udenlandske.

59

V.

Om den fornærmelige Kongsbergske Handel, samt Bondens Misbrug ved det dem forundte frie Indkiøb af Korn paa Fahrtøjerne.

Dersom Kongsberg ikke var til, eller rettere at sige, ikke laae saa nar Drammen, vilde vel Skibsfarten blive meget mindre end den nu er, Men Spørsmal: om Drammens Bye og Handel derfor ikke kunde være lige stor? Jeg mener jo; thi Træeproducternes Udskibning vilde blive den samme, og Landmanden havde da ingensteds at faae sine Vahre fra end Drammen; Da nu endskiønt Leverandeurerne ikke maa sælge til andre end Berg-Almuen, skeer det dog, og afsætte de næsten ligesaa meget til Bonden som Drammens Kiøbmænd, ja de kan i visse Ting undersælge alle Kiøbstæder; thi først er Bergstaden frie for Consumption og har mindre Skatter, dernæst have de fra Vesterkanten Tilførsel af alle Kiøbmands Vahre, som der indsniges og frit sælges paa Kongsberg.

60

Paa Fransk Brændeviin og deels andre Toldbare Ting, ere de i Stand til ak give bedre Kiøb end Kiøbmændene, som have fortoldet sine Wahrer, selv kan have dem for; Hvad ander, naar Bergstaden er ligesom et Tilflugts-Sted for alle Snighandlere, der med sine Vahre, uden Forskiel enten de ere stemplede eller ei, offentlig kan falholde, og uden at fremvise Passeer-Sæddel, mindre Frygt for Inquisition eller Antastelse; thi Kongsberg er jo frie Staden som de kalder den, følgelig maa jo alle dens Borgere og være Friehandlere, og deres Gieste have Beskyttelse; Men mon det ikke skulde gavne Forpagtnings-Societeter at holde en Controleur og nogle Opsyns Betiente paa saadant Sted? dog jeg vil ikke raade nogen troe Mand at tage imod denne Post, uden med mindre samme ved Kongens Enevolds Myndighed blev understøttet.

Efter Forordningen af 18. April 1735. tilstædes kun otte Leverandeurer, som skat holde Kramboevahre og al Slags Handel til Berg-

61

Almuens Fornødenhed, samt 18. mindre Borgere, som er tilladt i samme Henseende at holde Huusnæring, men ingen af dem i følge høistbemelte ForordningsBydende maa selge til Bønder eller andre uden for Bergstaden, det skeer nu vel af 8te gange 18. saa mange som frit driver al Kiøbmands Handel; Om alle just staaer i Classe som Leverandeurer, kan jeg ikke sige; men ikke desmindre ere de dog dygtige til at forstyrre Handelen, og under Paaskud af Frie-Stadens Friheder have den allerstørste Leilighed til at hælde Toldsvig og gjøre Forprang.

Ligesaa tilføies Drammens Borgeres Næring en stor Indpas ved Bondens frie Indkiøb paa Korn af Fartøjerne, ihvorvel denne dem allernaadigst forundte Kiøberettighed har Landets Faders høistpriselige Hensigt, til Lettelse for den fattige Almue, at de kunde nyde Kornvahrenes saa meget ringere som Borgernes Fordeel

maatte beløbe sig til. Men hvad skeer? den Fattige som sielden har noget at kiøbe for, vinder intet ved denne Kongelige Naade, da de enten maa søge Borg hos Kiøbmændene eller

62

hos de rige Bønder, som med saadanne Vahre gjør Oplag; Den formuende Bonde høster altsaa en utilladelig Frugt deraf, især efterdi det meste Korn ved dem forbrændes til Brændeviin, som nu overalt paa Landet gaaer i svang, da Borgerne derimod, som ere forbundne at betale den til Brændeviinsbrændingen ansatte Consumption, kan ei være i Stand med dem at holde Pris, ja Flensborger og Dansk Brændevin, som tilforn have været indført, kan nu og formedelst den Aarsag ikke afhændes. Og som denne allernaadigste forundre Indkiøbs Frihed i en saa høi Grad uden Skye misbruges, i at forbrænde Kornet til Brændeviin, hvormed Bonden omløber Bye og Land, og især Bergstaden Kongsberg med deslige hiembrænte Brændeviin ved dem forsynes; Saa indstilles til høiere Overveielse, om denne og øvrige Bondens brugende Næringsmaade, som de rette Handlende er betagen, kan være overeensstemmende med Landmandens Oeconomie, hvor i stæden for beqvemme og duelige Jorddyrkere, Landet omsider vil opfyldes med deslige ørkesløse, fordrukne og adelige Landprangere.

63

Saaledes er Drammens nu værende Handels Beskaffenhed, og ikke som den udvortes har Anseende af. Vel kan andre Norske Kiøbstæder have sine Besværligheder, og hver Stand i sin Næring kan finde Forringelse frem for forrige Tider; Men for saavidt samme er en almindelig Følge af Tidernes Beskaffenhed, saa er det ikke den Trykkelse jeg herved som noget særdeles anfører; thi den samme Ulejlighed og Handels Mislighed ethvert Sted kunde beraabe sig paa, er vel eller ikke Drammen undtagen fra, ja, den hærskende Pengemangel, Skatter, Udgifter og alt hvad som i den Fald kan siges, er en fælles Byrde, men hvad som udi foregaaende er berørt om Drammens indvortes Tilstand og tilføiede Handels Fornærmelse, troer jeg, at ingen andre Kiøbstæder kan føle Virkningen af, saa kiendelig, som denne Byes Borgere.

Naar derfor andre alene ønsker Tidernes Forandring og det som kaldes Negotiens Flor, har vi noget mere at bede om, vi ønsker først, ja vi bede om det maatte blive bønhørt: At

64

Kongsberg maa blive Bergstad, og dens Borgere Leverandeurer? Bonden at passe sin Jord, Førseler og Kiørseler, hvoraf han kan have Fortienester nok, og ikke betage de mindre Borgeres Næring? Kiøbmændene at vilde være udi Handel indbyrdes oprigtige, og ei ved Correspondence forfordele hinanden? Byens Betjente og de, som have Inspection med publicque Ting, vilde vise sig retskafne og ei være egennyttige? dem med samtlige Byens Indvaanere at kunde have Tillid og Fortroelighed til deres Øvrighed; og Øvrigheden igien saadanne, som maatte lade sig den almindelige Tarv være angelegen som egen.

Derved vilde denne Byes Borgere lettes fra mange Misnøielser; indbyrdes Enighed befordres; Byens Vedligeholdelse vilde skee med Lyst, og Handelen igien komme til Liv.

Dette maa være nok for mine Medborgere - som tænke, for meget for dem som gjør sig ingen Omtanke.